



# עלון שבועי נחלת שדה

חידושי תורה בדרך הדרוש והאגדה על פרשת השבוע

מאת מחבר סדרת הספרים "נחלת שדה" על התורה והמועדים

ערש"ק פרשת בהעלותך תשע"ה שנה ד' גליון 188  
לתגובות/הערות/דרשות והרצאות ניתן לפנות לטלפון – 050-4145482,  
ניתן לקבל את העלון במייל [chagitben@neto.net.il](mailto:chagitben@neto.net.il)

## הנושא: מדוע חוני המעגל נקבר בעיר צפת?

במנחות צד: ד"ה דעגיל, שנקרא המעגל לפי שעג עוגה כשהתפלל על הגשמים אמנם ביוחסין ובסדר הדורות נכתב בשם ר' צמח בר פלטיא גאון שכינוי זה הוא על שם עיר מגוריו 'מגלו'. להורות כי באמת שלם היה. וזו הסיבה שחוני בתחילה לא נענה בתפילתו, כי בתפילתו הראשונה הוא פונה אל בורא עולם, שבזכות הציבור יושיעם, אולם הציבור שאינו ראוי לשפע, אכן לא מקבל את השפע, לכן חוזר חוני ומתפלל ומבקש בזכות עצמו, ואכן נענה והחל לרדת גשם.

בתלמוד ירושלמי (תענית דף טז) מובאת סיבה אחרת מדוע לא נענה חוני המעגל בתפילתו הראשונה: "אמר רבי יוסי בי רבי בון, שלא בא בענווה". כלומר, הסיבה לכך שתפילתו הראשונה לא נענתה, משום שחוני בא בתביעה לבורא עולם ישענה לבקשותיו, ולא היתלה התפילה בדרך של תחנונים ובקשה כעני העומד בפתח. ורק לאחר שלא נתקבלה תפילתו הראשונה, פנה בתחנונים ובבקשה, שם נפשו בכפו בכדי שתפילתו תענה.

מטעם זה מקדים חוני ועג עוגה, היינו עושה עיגול הרומז על ענוה.

וכפי שמפרש בספה"ק אוהב ישראל מהו "לא היו ימים טובים לישראל כיום ט"ו באב" (משנה תענית כו:). כי הגמרא בתענית (לא), אומרת: "עתיד הקב"ה לעשות מחול לצדיקים והוא יושב ביניהם וכל אחד מראה באצבעו". ועניין המחול שרומז לעיגול, ועיגול אין בו ראש וסוף, אלא כולם שווים ואין קנאה ושנאה ותחרות כי כולם יהיו שווים בהשגה ע"י החסד שהקב"ה יעשה, וכל אחד ישיג בשווה עם חברו, ועל זה רומז העיגול שאין בו מעלה ומטה אלא כולם כאחד באותו דרגה, וזה המחול שיהיה לעתיד לבוא.

ובזה מפרש "לא היו ימים טובים לישראל כחמישה עשר באב", הכוונה לאות החמישה עשר באב שהיא האות סמ"ך, שהיא בצורת עיגול, לרמז שכולם יהיו בשווה, וזה היר"ט שיהיה לישראל, שכולם יהיו יחד בשווה כעיגול כאות סמ"ך, כאיש אחד בלב אחד באהבה ושלוש ואחווה.

חוני המעגל שקיבל על עצמו ענוה אחר שלא התקבלה תפילתו, עשה עיגול כדי להראות על הכנתו ושפלותו.

והנה מצינו במדרש (בר"י ז, ו) על הפסוק "ויפל ה' אלקים תרדמה על האדם וישן, ויקח אחת מצלעותיו ויסגור בשר תחתנה": אמר רבי חנינא בריה דרבי אידו, מתחילת הספר ועד כאן (- ויסגור) אין כתיב סמ"ך וכו'. נמצא כי האות סמ"ך המורה על עיגול ועל שלום, היא נזכרת ראשונה בתורה אצל בריאת האישה, כדי להורות, שעיקר השלום והאהבה צריכים להיות בתוך ביתו של האדם.

והנה, מנהג ישראל קודש שאע"פ שהאשה מתקדשת בפרוטה ובשוה פרוטה, נוהגים לקדש את האשה דוקא עם טבעת (רמ"א אהע"ז סימן כ"ז בשם תיקוני הזהרה). ולפי דרכינו יש לפרש, כי טבעת היא בצורת האות סמ"ך, ובא להורות וללמד, על העיגול המורה על כאיש אחד בלב אחד, על הצורך שישרור בבית אהבה ואחווה שלום וריעות.

בזה נבאר מה שמצינו במשנה בתענית (כו:): אמר רבן שמעון בן גמליאל: לא היו ימים טובים לישראל כחמשה עשר באב וכיוה"כ

אחת מדמויות המופת שבתלמוד היא ללא ספק דמותו של חוני מעגל, ננסה היום א"ה לרדת לעומק דמותו של חוני המעגל ומה מוטל עלינו ללמוד ממנו.

הגמרא במסכת תענית (כג) מביאה ברייתא המספרת: תנו רבנן, פעם אחת יצא רוב אדר, ולא ירדו גשמים. שלחו לחוני המעגל: "התפלל וירדו גשמים". התפלל ולא ירדו גשמים. עג עוגה ועמד בתוכה, כדרך שעשה חבקוק הנביא, שנאמר (חבקוק ב', א) "על משמרתי אעמדה ואתיבבה על מצור וגו'". אמר לפניו: רבנו של עולם! בניך שמו פניהם עלי שאני כבן בית לפניך, נשבע אני בשמך הגדול שאיני זז מכאן עד שתרחם על בניך. התחילו גשמים מנטפין, אמרו לו תלמידיו: רבי! ראינוך ולא נמות (פירש רש"י: רצוננו להמשיך לראות אותך ולא למות ברעב מחמת עצירת הגשמים). כמדומין אנו שאין גשמים יורדין אלא להתיר שבועתך (-אך אין בהם תועלת של ממש).

אמר: לא כך שאלתי, אלא גשמי בורות שיחין ומערות. ירדו בזעף, עד שכל טיפה וטיפה כמלא פי חבית, ושיערו חכמים שאין טיפה פחותה מלוג. אמרו לו תלמידיו: רבי! ראינוך ולא נמות, כמדומין אנו שאין גשמים יורדין אלא לאבד העולם.

אמר לפניו: לא כך שאלתי, אלא גשמי רצון ברכה ונדבה. ירדו כתיקנן עד שעלו כל העם להר הבית מפני הגשמים.

אמרו לו: רבי! כשם שהתפללת שירדו, כך התפלל וילכו להם. אמר להם: כך מקובלני, שאין מתפללין על רוב הטובה. אף על פי כן הביאו לי פר הודאה, הביאו לי פר הודאה סמך שתי ידיו עליו ואמר לפניו: רבנו של עולם! עמך ישראל שהוצאת ממצרים, אינן יכולין לא ברוב טובה ולא ברוב פורענות, כעסת עליהם אינן יכולין לעמוד, השפעת עליהם טובה אינן יכולין לעמוד, יהי רצון מלפניך שיפסקו הגשמים ויהא ריוח בעולם.

מיד נשבה הרוח ונתפזרו העבים זורחה החמה ויצאו העם השדה והביאו להם כמהין ופטירות. שלח לו שמעון בן שטח: אלמלא חוני אתה גוזרני עליך נידו, שאילו שנים כשני אליהו שמפתחות גשמים בידו של אליהו, לא נמצא שם שמים מתחלל על ידך? אבל מה אעשה לך שאתה מתחטא לפני המקום ועושה לך רצונך כבן שמתחטא על אביו ועושה לו רצונו, ואומר לו: אבא הוליכני לרחצני בחמין, שטפני בצונן, תן לי אגוזים שקדים אפרסקים ורמונים, ונותן לו ועליך הכתוב אומר "ישמח אביך ואמך ותגל יולדתיך".

וצריך להבין מהו הענין של "עג עוגה", שחקק באדמה צורה של עיגול, ועל ידה רצה לשכנע את בורא עולם להוריד גשמים?

אלא שהעיגול מסמל את תשלמות, כך כתב בספר בני יששכר (מאמרי חודש אב מאמר א' אות א') לבאר את דברי חז"ל בתענית (לא): "עתיד הקדוש ברוך הוא לעשות מחול לצדיקים", ומחול פירושו "הולך סביב סביב בהיקף ואין שם מעלה ומטה ראש וסוף", הרומז לגאולה העתידה.

כלומר, חוני המעגל בעיגול שהוא חקק, מגלה בזה את שלמותו הרוחנית שהשיג לה, ומחמת כן הרי שהוא בבחינת "צדיק גוזר והקב"ה מקיים", ויש לקבל את תפילתו. ואכן אף זכה "חוני המעגל" שנקרא על שם העיגול שחקק – "המעגל" (כן כתב רש"י

שבהן בנות ירושלים יוצאות בכלי לבן שאולין ... ובנות ירושלים יוצאות וחולות בכרמים.

ענין היציאה במחול הוא באמת דבר נשגב, וכפי שגם כתב המהרש"א לתענית שם, כי אלו דברים שיש בהם סודות נשגבים, ולא נכניס ראשינו בסודות אלו, אבל מעט מן המעט ממנה שבהשגתינו, נוכל לומר כי "מחול" הוא "עיגול", והעיגול מסמל את הענוה, ובאן לרמז בזה, כי שלום בית תלוי במידת הענוה הן של הבעל והן של האשה.

ומשום כך היו "חולות בכרמים" דוקא, כדי לסמל כי "ענבי הגפן בענבי הגפן דבר נאה ומתקבל" (פסחים טז), הגפן מסמל את הענוה, שכן הכרמים ככל שהענבים מלאים ביין, הרי שיורדים מטה מטה, כך ההצלחה והשלום בבית, תלויים במידת הענוה.

לכן בנות ישראל היו לובשות בגדי לבן, כי הצבע הלבן הוא בעצם לא צבע, ובא להורות וללמד, שבשביל שישרה השלום בבית, כל אחד צריך להרגיש שאני עצמי אין לי כלום, ולוותר עבור השני.

אולי נבין בכך ענין נוסף, על הפסוק "בתולותיה נוגות והיא מר לה" (איכה א', ד), ונוגות הוא לשון יגון, וראה שם בתרגום שמבאר מהו היגון עליו אנו מקוננים קינת ירמיהו וז"ל: "בתולתהא ספדן על די פסקו למיפק בחמשה עשר באב וביומא דכיפורא די הוא בעסרא יומין בתשרי לחנגא בחינוגין וגו'". כלומר, בתולות ירושלים מצויות ביגון על כך שנתבטל המנהג הנפלא הזה, שהן היו יוצאות וחולות בכרמים בט"ו באב וביוה"כ. ולפי דרכינו יש לפרש, שהצער ונההיגון הוא, כי המסר הנלמד מהמחולות ביום ט"ו באב, הענוה והאורך רוח שצריכה להיות בבית, דבר זה נתבטל על ידי חורבן בית המקדש וסילוק השכינה מאיתנו.

אחר שראינו כי העיגול מסמל על ענוה המביאה לשלום, נבין מה שמצינו אצל יעקב אבינו, בפרשת ויגש כאשר באים השבטים אל אביהם יעקב ואומרים לו "עוד יוסף חי" - לא מאמין להם יעקב (מ"ו, כ"ז): "וידברו אליו את כל דברי יוסף אשר דיבר אליהם, וירא את העגלות אשר שלח יוסף לשאת אותו ותחי רוח יעקב אביהם". ומסביר רש"י מדוע על ידי ראיית העגלות חייתה רוחו של יעקב: סימן מסר להם במה היה עוסק כשפירש ממנו, בפרשת עגלה ערופה, זהו שאמר וירא את העגלות אשר שלח יוסף ולא אמר אשר שלח פרעה. ע"כ.

מדוע בתחילה לא האמין ואילו בראיית העגלות מייד השתכנע יעקב ולא עוד אלא שחייתה רוחו מהם?

על דרך הפשט העגלות המלאות כל טוב הם ראייה שיוסף הוא אכן השליט ודבריהם נכונים, שהרי יש בידו לשלוח מעגלות פרעה, שאם לא כן מניין לאחים כל הכבוד הזה. אולם רש"י מגלה לנו שיש בעגלות ששלח יוסף ליעקב מעבר להוכחה פיזית לעצם קיומו, לימוד מוסר והשכל, ולפי דרכינו יש להסביר, שכתב בספר"ק קדושת לוי (פרשת ויגש) שהעגלות לשון עיגול (ע"ש מה מפרש על פי דרכו). והיינו, רצה יוסף הצדיק להראות לאביו בצורת העיגול את ענין הענוה המביאה לשלום, שאין לו כל קפידא ושנאה על אחיו שמכרו אותו לעבד, אלא להיפך הוא אוהב אותם ומכבדם.

ממשיכה הגמרא ומספרת על חוני המעגל: אמר רבי יוחנן: כל ימיו של אותו צדיק (חוני המעגל) היה מצטער על מקרא זה (תהילים קכ"ו, א'): "שיר המעלות בשוב ה' את שיבת ציון הינו כחולמים". אמר: מי איכא דניים שבעים שנין בחלמא (האם יש אדם שישן שבעים שנה ללא הפסק)? יום אחד היה הולך בדרך, ראה איש שהיה נוטע חרוב. שאל אותו: מתי העץ יניב פירות? ענה לו: לאחר שבעים שנה. אמר לו: וכי אתה בטוח שתחיה שבעים שנה? אמר לו אותו אדם: אני באתי לעולם ומצאתי חרוב נוטע מניב פירות. כמו שאבותי שתלו לי, כך אני שותל לצורך בני.

ישב חוני ואכל לחם, תוך כדי כך נרדם. עלתה סביבו שן של סלע ולא ראו אותו אנשים. כך ישן שבעים שנה. כשנתעורר ראה את אותו אדם שאוכל פירות מהחרוב. שאל אותו: האם אתה הוא ששתלת את העץ? אמר לו: אני נכדו של אותו אדם שנטע.

אמר לו: מכך אני למד שישנתי כבר שבעים שנה.

ראה את חמורו שנולדו לו וולדי וולדות. הלך לביתו ושאל: האם בנו של חוני קיים? אמרו לו: בנו נפטר, בן בנו קיים. אמר להם: אני בעצמי חוני. לא האמינו לו.

הלך לבית המדרש, ושמע את חכמים שאומרים שהשמועות ברורות כמו בזמן שחוני היה קיים שכל שאלה שנשאלה לחכמים היה מברר להם. אמר להם: אני חוני. לא האמינוהו ולא עשו לו כבוד כפי מה שראוי. חלשה דעתו. התפלל ומת. אמר רבא זה מה

שרגילים הבריות לומר: "או חברותא או מיתותא" - או שיש לאדם חבר טוב או שהאדם בא לכלל מיתה.

מסביר האדמ"ר ממונקאטש ז"ע בספרו דברי תורה (מהדורא חמישאה אות ע"ח) מהו "נהיך שמעתין כבשני חוני המעגל", שמצינו בתיקוני הזוהר (הקדמה דף יא; ויעוי' באור החיים הקדוש פרשת ראה ו'ב, כ"ח ד"ה עוד, וכן בספר"ק בני יששכר חודש תשרי, מאמר ד', אות כ"ט. וכ"כ השל"ה הקדוש חלק תורה שבכתב פרשת יתרו, ד"ה תוכחת מוסר), שהקושיות הבאות לאדם בלימודו וחוסר ההבנה הוא מחמת הקליפות שנבראו מעוונותיו, שיש להם רשות להפריע לאדם להצליח בלימודו. ולכן כאשר מתקשה בלימודו, יתחרט על מעשיו ויתוודה וישב אל ה', ועל ידי זה מסיר מעצמו את הקליפות ואזי תעלמנה גם הקושיות.

אולם חוני המעגל מגודל קדושתו עם כניסתו לבית המדרש, נסתלקו כל הקליפות ואזי החלו להרגיש הצלחה בלימוד התורה ובהירות ההלכה, כפי שהיה בשנותיו של חוני המעגל.

והנה בתרומת הדשן (סימן קל"ח) דן באדם מישראל הסועד בלי פסח אצל תלמיד חכם מופלג בדורו אם בעי הסיבה הואיל ולא למד כלום לפניו, או לא בעי הסיבה. ומסיק דאם התלמיד חכם הוא גדול הדור ומופלג בדורו חשיב לכל מילי כרבו אפילו שלא למד לפניו. ומביא מדברי התוספות (ברכות לא:), דהא קאמר עלי הכהן לשמואל הנביא דמורה הלכה בפני רבך אתה, והקשו התוס' והא לא למד כלום לפניו, ומתרצים התוס' דעלי הכהן היה גדול הדור, וגם בא ללמוד לפניו, עכ"ל התוס'. ונראה דתרי שינויי נינהו ולא שייכי אהדדי לצרפם לחד שניויא. הרי דחשיב כרבו מובהק מדקאמר דחייב מיתה על הוראתו. עכ"ל תרה"ד.

ומדוע באמת גדול הדור נחשב רבו מובהק אף שלא למד ממנו תורה?

אלא שגדול הדור משפיע קדושה ובהירות רוחנית על כל הדור, לכן נחשב הוא כרבו וצריך לנהוג בו כרבו, כי בודאי זכה לקבל ממנו ומחמתו איזו הצלחה רוחנית.

הרמ"ע מפאנו כותב בספרו גלגלי נשמות (מערכת א' אות ח'), שחוני המעגל היה גלגלו של אליהו הנביא והפר הודאה שביקש חוני היה גלגולו של אחאב.

כלומר, חוני המעגל אשר מגודל קדושתו סילק את כל הקליפות, וגרם לכלל ישראל שיוכלו להצליח בלימוד התורה הקדושה, שכן זה כל מהותו של אליהו הנביא, לתרץ את כל הקשיות והאיבעיות של חכמי ישראל. (הרחבנו בספר נחלת שדה פרשת בא אות א' בענין ה"תיקו").

והנה, כתב רבינו יוסף חיים ז"ע בספרו בן יהודע (עמ"ס תענית ס:), ודע כי המעשה הזה ודאי נגלית לחכמים שבדורו על ידי אליהו זכור לטוב, כי הוא אף על פי שספר להם בחייו הדבר, לא המנוהו, כי לא הכירוהו, ברם אליהו זכור לטוב סיפר להם כל זה המעשה, אחר שנפטר קודם שנקבר, כדי שיהיה נקבר בכבוד הראוי לו. ומקום קבורתו ידוע עתה בעיר הקודש צפת תבנה ותכונן במהרה בימינו, רחוק מן העיר תוך מערה אחת, וספרו לי כל זמן שיהיה אצלם עצירת גשמים, הולכים שם ומתפללים על קברו, והוא רחוק מן העיר הרבה, ולכן אין הולכים שם אלא בדוחק גדול. ומה שלא גילה אליהו זכור לטוב הדבר הזה בזמן שהיה חי, כשאמר להם אנא הוא ולא המנוהו, כל זה מפלאות תמים דעים, כי היה רצונו יתברך שתהיה פטירתו באותו זמן, באופן שהוא עצמו יתפלל שימות. עכ"ל.

ונראה לפי דברינו לתת הסבר מדוע נקבר בעיר צפת, על פי מה שכתב בספר חסד לאברהם (להרה"ק רבי אברהם אזולאי מעין ג' נהר י"א), צפ"ת במספר קטן עולה כ"א כחשבון שם אה"ה, לרמוז שמתנהגים עם הדר בה ב"ג מדות של רחמים גמורים משם הכתר, ולפיכך היא אחד מערי מקלט המציל נפשות. וגם צפ"ת במספר קטן כ"א ועם המלה כ"ב כחשבון כ"ב אותיות התורה, לרמוז שצפת מוכנת ומזומנת להשיג בה סוד עומקה של תורה ואין אורזיך בכל ארץ ישראל כאורזיך צפת. עכ"ל. (מה שכתב שצפת היתה מערי המקלט כבר העירו הרי בנביא יהושע פרק ט' שם מפורש כל הערי מקלט נאמר "ויקדישו את קדש בגליל בהר נפתלי", וצפת רחוקה הרבה מקדש. אבל מסבירים, שהרי מבואר במכות דף י' דגם שאר מ"ב ערי הלויים היו קולטות, וכל אחת מהן היא עיר מקלט וא"כ הרי נאמר ביהושע פרק כ"א, דממטה נפתלי נתנו ללויים את העיר קרתן ואת מגרשיה, והעיר קרתן סמוכה מאד לצפת).

ולפי דרכינו יש לומר, כי חוני המעגל מגודל קדושתו היה מסלק כל הקליפות והמפריעים מן הלומדים, הרי שהוא ראוי להיקבר בעיר צפת אשר סגולתה לסייע ללומדים להשיג עומקה של תורה.

## מדוע הוצרך רבן יוחנן בן זכאי לעבור דרך הגיהנום?

מצינו בזה"ק (ח"ג רכ): לאחר פטירתם נותנים להם לעבור דרך הגיהנום ולהוציא משם כל צרוע וזב שהיו קשורים אליהם בכל קשר שהוא והרחיב בזה בספר 'עשרה מאמרות' (מאמר חיקור הדין ח"ג פ"ב) לרמ"ע מפאנו, וכן בספ"ק שבט מוסר (פרק ל"ט) כתב: שלכן נקרא הצדיק "פודה נפשות" שפודה ומוציא נשמות מהגיהנום לאחר מותו.

הש"ה הק' שופך אור בסוגיה זו, מי מהצדיקים עובר דרך הגיהנום ומי מהצדיקים אינו רואה כלל פני גיהנום. וכה כתב: "יש שני מיני צדיקים, הצדיקים הגמורים המופלגים, הם אינם רואים פני גיהנום כלל וכלל. ויש צדיקים שאינם במעלה כמוהם ואלו רואים פני גיהנום, אבל ח"ו אין גיהנום תופס בהם שיהיו מרגישים שום עונש, רק הולכים למקום מנוחתם דרך גיהנום, כדי שמכוחם ינצלו הרבה רשעים שאוחזים בהם, שעל ידם נפטרים מהגיהנום".

ובזה מבאר מה שהגמרא מספרת (ברכות כח:): כשנפרד רבי יוחנן בן זכאי מתלמידיו קודם מותו, בכה ואמר להם: "יש שתי דרכים, אחת לגיהנום ואחת לגן עדן, ואיני יודע באיזה דרך מוליכים אותי". וכי ח"ו היה מסופק רבי יוחנן בן זכאי אם יבוא לגיהנום, הלא אמרו (סוכה כח). שלא הניח דבר גדול ודבר קטן שלא למדם, והפליגו מאוד בשבחו, ואיך היה לו הוה אמינא לחוש מן הגיהנום? אלא בודאי היה יודע שיכנס לגן עדן תיכף ומיד, אלא שיש שתי דרכים לצדיקים, דרך אחת שהיא ישרה המגיעה מיד לגן עדן, והדרך השנייה שמגיעה לגן עדן, אבל הוא עוברת דרך הגיהנום ובדרך מציל כמה רשעים מגן עדן. ומסיים הש"ה ק: "ואף שהצדיקים אינם ניזוקים בשום היזק מדרך הליכתם בגיהנום, מכל מקום מפחדים הם לעבור דרך שם, ומשל למה הדבר דומה, לאדם המפחד לילך בדרך אשר שם אנשי חיל ומלומדי מלחמה, אף שיש לו ביטחון שלא יהיה ניזוק".

וצריך להבין מדוע רק אצל רבן יוחנן בן זכאי מצינו את החשש שמא יעבירוהו דרך הגיהנום?

ונראה לפרש על פי דברי הגמרא בברכות (לד:), ושוב מעשה ברבי חנינא בן דוסא שהלך ללמוד תורה אצל רבן יוחנן בן זכאי וחלה בנו של רבן יוחנן בן זכאי, אמר לו: חנינא בני! בקש עליו רחמים ויחיה. הניח ראשו בין ברכיו ובקש עליו רחמים ויחיה. אמר רבן יוחנן בן זכאי: אלמלי הטיח בן זכאי את ראשו בין ברכיו כל היום כולו לא היו משגיחים עליו. אמרה לו אשתו: וכי חנינא גדול ממך? אמר לה: לא אלא הוא דומה כעבד לפני המלך ואני דומה כשר לפני המלך.

נמצא שיש שני סוגי צדיקים, יש צדיק שהוא בבחינת "בן לפני המלך", היינו הצדיק שלא חטא לעולם, לעומת צדיק שנכשל בתחילה ועשה תשובה והוא בבחינת "עבד לפני המלך", וצדיק אשר הוא בבחינת "עבד לפני המלך", הוא זה שמוכרח לעבור דרך הגיהנום כדי לעלות את הרשעים מהגיהנום [ואולי מחמת שנכשל וחטא, הוא מבין ויודע את גודל היצר הרע, ומחמת כן דן את הרשעים לכף זכות שלא יכלו להתגבר על יתרם הרע, ועל ידי המלצת זכות זו, מעלה אותם מן הגיהנום].

רבן יוחנן בן זכאי מצינו שארבעים שנה עסק במסחר, כדברי הגמרא במסכת ראש השנה (לא:): כל שנותיו של רבן יוחנן בן זכאי מאה ועשרים שנה. ארבעים שנה עסק בפרקמטיא (במסחר), ארבעים שנה למד, ארבעים שנה לימד. מחמת כן מכנה אותו רבי חנינא בן דוסא: "עבד לפני המלך". לכן חשש רבן יוחנן בן זכאי לפני מותו, שמא יצטרך לעבור דרך הגיהנום כאותם הצדיקים שחטאו ועשו תשובה.

עוד יש לפרש מדוע חשש רבן יוחנן בן זכאי שיעבור דרך הגיהנום, וזאת על פי מה שהובא במסכת אבות דרבי נתן (פרק י"ד): כשמת בנו של רבן יוחנן בן זכאי נכנסו תלמידיו לנחמו. חמשת התלמידים שהיו לרבן יוחנן בן זכאי, כולם גדולי עולם, ארזי הלבנון. הראשון שבהם, רבי אליעזר הגדול. אבל תלמיד לא יכול לפתוח פיו, לפני שביקש רשות מרבו. שואל רבי אליעזר את רבן יוחנן בן זכאי: רצונך שאומר דבר אחד לפניך? אמר לו: אמור. אמר לו: האדם הראשון, היה לו בן, הבל, ומת

וקיבל תנחומים. שנאמר (בראשית ד', כ"ה): "וידע אדם עוד את אשתו", התנחם האדם הראשון. גם אתה רבן יוחנן בן זכאי, תקבל תנחומים.

אמר לו רבן יוחנן בן זכאי: לא די לי צערי, אני מצטער בעצמי, הזכרת לי את צערו של האדם הראשון? זה נקרא תנחומים? אתה מוסיף לי צער על צער?

נכנס רבי יהושע בן חנניה לנחמו, ואחר שקיבל רשות אמר: איוב, היו לו בנים ובנות, מתו כולם ביום אחד, קיבל תנחומים שנאמר: "ה' נתן ה' לקח, יהי שם השם מבורך". גם הוא יקבל תנחומים. אמר לו: לא די שאני מצטער בצערי, מזכיר לי את צערו של איוב?

אחריו נכנס רבי יוסי לנחם, אמר: אהרון הכהן, היו לו שני בנים גדולים, מתו שניהם ביום אחד וקיבל תנחומים. שנאמר (שמיני י', ג'): "וידום אהרון". אמר לו: לא די לי, אני מצטער בצערי, אתה מזכיר לי את צערו של אהרון הכהן?

אחריו נכנס רבי שמעון בן נתנאל. אמר לו: רבי, רצונך שאומר דבר אחד לפניך? אמר לו: אמור. אמר לו: דוד המלך, היה לו בן ומת, קיבל תנחומים, שנאמר (שמואל ב', י"ב כ"ד): "וינחם דוד". אמר לו: לא די שאני מצטער, אתה מזכיר לי את צערו של דוד המלך?

בסוף נכנס רבי אלעזר בן עזריה, ויש גורסים, רבי אלעזר בן ערך. אמר לו: אמשול לך משל, למה הדבר דומה? לאדם שהפקיד אצלו המלך פיקדון. בכל יום ויום היה בוכה צועק ואומר: אוי לי, מתי יצא ממני הפיקדון הזה? אף אתה, רבן יוחנן בן זכאי, היה לך בן, קרא תורה, קרא מקרא, קרא נביאים כתובים, למד משנה, למד הלכות, למד אגדות, נפטר מן העולם ללא חטא. יש לך לקבל תנחומים שהחזרת פיקדונך בשלום. אמר לו: רבי אלעזר בני, ניחמתני כדרך שבני אדם מנחמים.

וצריך להבין כיצד ניחם אותו?

ונראה לפרש, מצינו אצל יעקב אבינו שאמר: וימאן להתנחם ויאמר כי ארד אל בני אבל שאלה". והביא רש"י בשם המדרש: ומדרשו, גיהנם, סימן זה היה מסור בידי מפי הגבורה, אם לא ימות אחד מבני בחיי, מובטח אני שאיני רואה גיהנם. ע"כ. ותמוה הוא, וכי בגלל שחסר לו בן אחד ייכנס לגיהנם, הרי שלם הוא בתורה ובמצוות? אלא על כרחך צריך לומר, שיצטרך להיכנס לגיהנם בשביל להוציא את בנו מהגיהנם, ועל כך היצר לו מאוד.

כמו כן רבן יוחנן בן זכאי כשנפטר בנו חשש ומיאן להתנחם, שמא סיבת פטירת בנו מחמת חטאיו ולכן בנו ייכנס לגיהנם, ואף הוא יצטרך להיכנס לגיהנם כדי להוציא את בנו משם. עד שבא רבי אליעזר וניחמו, כשאמר לו שסיבת מיתת בנו היא משום שהשלים את עצמו וכדברי הרמב"ם "אשרי מי שהשלים את ימיו במהרה". ולכן לא יצטרך רבן יוחנן להיכנס לגיהנם אחר פטירתו.

אולם כשעומד רבן יוחנן בן זכאי קודם פטירתו, שוב החל לעלות לו החשש שמא מיתת בנו היתה מחמת חטאיו ונמצא הוא בגיהנם ואזי יצטרך גם הוא לעבור דרך הגיהנום, ולכן לא ידע באיזו דרך מוליכים אותו.

בזה נבוא ונתרץ שאלה נוספת מדוע נקבר רבן יוחנן בן זכאי בטבריה? אע"פ שכלל לא היה גר בטבריה. שכן בתחילה היה בירושלים, כדאיתא בפסחים (כו:): אמרו עליו על רבן יוחנן בן זכאי שהיה יושב בצילו של היכל ודורש כל היום כולו. ואחר כך היה בדרום הארץ, בעיר ברור חיל כדאיתא בסנהדרין (לב:): "צדק צדק תרדף" הלך אחר חכמים לישיבה ... אחר רבן יוחנן בן זכאי לברור חיל וכו'. ובסופו בזמן חורבן בית המקדש עבר ליבנה. ואם כן מדוע נקבר בטבריה?

אלא שמצינו בשבת (לט). שחמי טבריה חולפים על פתחה של גיהנם, לכן רבן יוחנן בן זכאי שחשש שמא יצטרך לעבור דרך הגיהנום בחר להיקבר בטבריה שחולפת על פתחה של גיהנם.

העלון מוקדש לעילוי נשמת מרת סבתי פורטונה מזל בת שרה ז"ל